

"АЛТАРГАНА-2012" - ЭБ НАЙРАМДАЛАЙ НАЙНДЭР

Зунай зулгы найхан сагта Агын тойрогой түб стадиной зүлгэ ногоон дээрэ июлиин 21-дэ "Алтаргана-2012" Уласхоорондын наадан сэнхир номин тугаа намилзуулан эхилжэ, дүрбэн зүг найман зүбхисхаа айлшадаа угтан абахан гэшэ. Агын тойрогой гулваа Согто Бальжинмаевич Мажиев "Алтаргана-2012" нааданай эмхидхэлэй хорооной суглаан дээрэ нигэжэ хэлэ: "Олон үндэстэний багтаанан Росси Эхэ оронойнгоо алишье нутагхаа, хото городуудхаа, ондоошье гүрэнүүдхэ айлшадаа хүндэтэйгөөр угтан абахабди. Манай "Алтаргана-2012" Уласхоорондын наадан олон арадуудай эб найрамдалай, эб нүхэсэлэй ба эб нэгэдэлэй нүр хүлдэ болохо гэжэ этигэл дүүрэн хэлэхэ байнаб".

"Алтаргана-2012" нааданда бэлдэхэл нутаг бүхэндэ түлэг дундаа ябажа байна. Хэн тон эрхимээр буряад арадай дуу, шүлэг, ёно заншалаа мэдэхэ, али нутагай мэргэн харбагшад тон хёрхо нюдэтэйб, хаанахи бүхэ тон хүсэтэйб, ямар нутагай хүлэг эгээн хурдан гэшэб гэжэ элирүүлхэ саг ойртожол байна. Монгол сайхан ороние түлөөлхэ бэлгитэйшүүл Баяндун нутагта майн 26-да "Минии тоонто" гээн найндэртэ элирхэнэ.

Буряад Республикада эрхимүүдье шэлэн шүүжэ абалга боложо байна. Нэрэнүүд элиржэл байна. Тэдэнэй нэгэн Ивалгын районой арадай аман зохёолой "Гуламта" бүлгэмэй (хүтэлбэрлэгшэнэ У.С.Цыденова) гэшүүд нутагай үбгэд хүгшэднөө урданай зан заншал хурагалжа абаад, зүүха зураха гээн ёно заншал харуулхаар түхээржэ байна. Бэшүүрэй аймагай Харланай "Жаргал" бүлгэмэйхидтэй Эрхүүдэ танилсаад, Улаан-Баатарта бури дүгөөр нүхэсөө бэлэбди. Наяшаг Харланай гулваа Вера Борисовна Жигжитоватай үулзаад, "Алтарганада" алгасаагүй хабаадаат, таанад мүнөө яахаяа байнабта" гэжэ асуухадамни: "Монголхоо торго, хоргы асарабди, хубсаһаа шэнэлжэ байнабди, сонгоолнуудай ёно заншал харуулхабди. Юу харуулхабди - нюуса", - гээд энэбхилэзэ нэн. "Түүрү хуури эзэлээшьегүй наа, алта мүнэгнөө сэнтэй арадайнаа аман зохёол, дуу хүгжэм, ёно заншалаа нэрэгээ, хүгжөөхэ хэрэгтэ хубитайа, нэмэриез оруулнабди, энэмнай юунһээшье ехэ илалта гэшэ", - гээд нэмэжэ хэлэзэ нэн.

Зүб даа, гол зорилгонай буряад арадай түүхэ, дэбжэлтэ, уран урлаг, дуу хүгжэм, ёно заншалаа залуу үетэндэ дамжуулха гэшэ амин шухала асуудал болоод байна. Мүрһөөн, тэмсээн болоод, жагсаалда алхалалдаад, хэн илааб, хэн гарааб гэжэ хөөрөлдөөе гол удха болгонгүй, ямар юмнэн дутуу гэшэб, ямар юмнэ хүсэлдүүлхээр гэшэб, ямар ажал нэмэжэ хэхээр гэшэб гэжэ дүн гаргаха, дүй дүршлөө хубаалдаха, чадабари мэргэжэл тухай хөөрөлдэхэ ёнотойбди гэжэ наанамаар байна.

Делегацин түлөөлэгшэд бэе бэеынгээ хээн ажал хараха аргагүй, уран бүтээлэй үзэмж, бүхэ барилдаан, арадай дуунай мүрһөөн заримдаа нэгэ доро болон, дабхасана ха юм. "Алтарганада" эрлэн айлшад балал хараха дуратай юмнээ бултыень хаража үрдинэгүй.

Тиимэ тула бүхэ номинацинуудар түүрүүшын гурбан нуури

ээлһэн эрхимүүдэй ажал шүүжэ абаад, буулгаад, интернетэ оруулаа наа, залуу үетэндэ сэдхэлдээ шэнгээхэ тэжээл болохо, түүхэдэ үлэхэ нэн ааб даа. "Алтарганада" ошоод, барилдаа хараад, дангинанарай мүрһөө харангүй үлэхээн хүнүүд нүүлдэ интернетээр хараха арга боломжотой байха ха юм. Мүнөө интернет соо олдошогүй хоморой ном уншахаар, шухаг дамжуулга харахаар болонхой саг ерээд байна. Сагай эрилтээр алхамшье хожомдонгүй алхалха ёнотойбди.

2010 ондо Улаан-Баатарта Сүхэ-Баатар жанжинай талмай дээрэ олон зонтой хөөрөлдөө үүсхэжэ, халха, дүрбэд, буряад, захачин болон олон ондоо үндэстэнээр танилсаабди. Буряадуудай найндэр нонирхожо, Монгол ороной хаа-хаанагүй нутагхаа үхибүүдэ дахуулан ерээд, үдэшин гала-концерт хүлээжэ хуухадан, ямар нонюуша, дуу хүгжэмдэ дуратай арад зон гэшэб гэжэ гайхаа бэлэб. Анхан хори буряадуудай дуунай найндэр гэжэ эхилһэн "Алтаргана" наадан мүнөө бүхы буряадуудай найндэр болоод байна, харин хожомоо монгол туургата бүхы арадуудай найндэр боложо, үргэдэхэ бээ гээн бодол наанадаа ороо нэн.

Арбадахы "Алтарганада" буряад шатарай мүрһөөн, нэеы ба модон гэр харалга, арадай дуунай мүрһөөндэ таби наанһаа дээшэ наһатай хүнүүд хабаадаха гээн номинацинууд нэмээгдэбэ.

"Алтаргана" наадан тухай нэгэ-хэды дурсалгануудаа "Буряад үнэн" уншагшадтай хубаалдахаа наанаб. Агын тойрогой Могойтын районой нэеы гэр Агада (2002 он), Чойбалсанда (2004 он), Улаан-Үдэндэ (2006 он), Эрхүүдэ (2008 он), Улаан-Баатарта (2010 он) илажа гарахан гэшэ. Улаан-Баатарта зориута ошожо, тэдэнэй нэеы гэр нонирхон хараа бэлэб.

Нэеы гэр соо анхан сагта ямар гуримтайгаар бараагаа табидад байгааб, тон тимэ гуримар табятай: эр хүнэй талада эмээл хадагалдаг үхэг, үшөө дээшэ ханзанууд, томонууд соонь - дэглэнүүд, багханууд соонь - малгайнүүд хадагалдадаг байна.

Эр хүнэй талада номо, хурша, морин хуур ханада үлгөөтэй.

Үбэлэй үдэшин утада гэрэй эзэн морин хуур дээрэ наададаг байгаа гээд, гуламтын эзэн Владимир Рабданович Рабданов намда хөөрөжэ үгэбэ. Гунгарбаа соо бурхан тахятай. Эхэнэр хүнэй талада гөөр шэмгэлгэдһэн дээрэ хүнүүдэй анхарал татана. Гуламтын эзэн эхэнэр Бальжима Мункожаргалова Чимитова номин юмнэ намда хөөрөбэ: "Элинсэг хулинсагнай басаган үриез хадамад үгэхэдөө, басаган зайнал бэлдэхэдэ дэрэ өжө

үгэдэг заншалтай байхан юм.

Хоёр залуушуулай айл болохо, дэрэ нэгдэхэ гэжэ хэлсэдэг.

Дэрын ноуриё гөөходоо, угалза бүхэниин удхатай: утаһанай шара үнгэ - шажанай, улаан үнгэ - галай, хүхэ - тэнгэрин, ягаан, ногоон үнгэ - хоёр залуугай айл боложо түбхинэжэ,

эбтэй эетэй ажаһууын бэлгэ тэмдэг гэшэ. Юнэн мүнгэн тобо-роулгануудын үнэр баян, бата бэхи байха гээн удхатай юм". Мэдэхгүй юмнээ мэдэх болоод, могойтынхид илаха ёноороо иладаг юм ха даа гэжэ тобилол хээ бэлэб.

Эрхүүдэ, Улаан-Баатарта

болоһон "Алтарганада" арадай дуунуудые залуушуул аятай зохидор дуулана. Тиигэбэшье дуунайгаа аянга, нугалбарие гаргаха арга маяг дуталдана гэшэ гү гэжэ наанахаар.

Дуулдаагүй хоморой урданай дуун эдэлһэнэ аабы гэхэдэ, үгы байгаа. "Алтарганада" "Алтарганада" нөөхил нэгэл дууладаг дуунууда асарнат, үбгэд хүгшэднөө урданай дуунуудые нуража абагты, бэдэрэлгэ хэгты гэжэ юорин түрүүлэгшэ Синдэр тобилол хэхэдэ хэлээ нэн. Зүб лэ даа, урданай дуунуудые шэнжэлхэ, бэдэрхэ ёнотойбди. Энэ талаар Саян, Эржена Жамбаловтанай дунгал дунгалаар суглуулжа, буулгажа, Зүүн буряадуудай зуун дуун, "Баруун буряадуудай зуун дуун" гээн дисканууд олон хүнүүдэй шэхэнэй шэмэг боложо гараад байна.

Энэ ажалын арадай дуунда дуратайшуулда туһаламжа, буряад арадай соёл урлагта сгнэшэгүй ехэ баялиг болоно.

"Алтаргана" нааданда үлгэр түрүүлгын мүрһөөн оруулагдаһанин ехэ дэмбэрлэлтэй. Үлгэр түрүүлгэдэ тэнгэрин бурхадүүд буужа шагнаха дуратай юм гээд урдан хэлсэдэг байхан.

Нэгэл дахин Яруунада үлгэр түрүүлгые соноосоо бэлэб, тэрэ гэлээр үлгэр, домог уншаха дуратай болооб, арадай аман үгын абдарһаа уудалан уншахада, шагнахада, үрхэ сэдхэлдэ ямар найхан нанал, бодол, баяр, гүниг, урлал түрүүлэн жэгнэн байдаг гэшэб. Буряад арад-тамнай үлгэршэд дороһоо ургажа байна, эдэ хэд бэ гэхэдэ: Бата Шойнжонов, Баярта Шоёнов (Хэжэнгэ), Валерий Жалсанов (Захаамин), Алдар Добчинов (Агын тойрог), Баир Цыденов (Оронго), Даши Баторов (Аха), суута үлгэршэн Рынгэн Эрдынеевэй тоонто нутагта байгуулагдаһан үхибүүдэй "Лаадуухай" гэжэ аман зохёолой бүлгэмэй гэшүүд болон бусад.

Үнгэрлэн арбан найман жэл соо "Алтаргана" наадамнай дали жэгүүр нэмэжэ, удха шанарын улам баяжаха, үг зорилгонё бүри ехээр хүгжэжэ, нүр хүлдэнэ үргэн дэлсэтэйгээр дэбжэжэ байхан.

Агада болохоёо байхан "Алтаргана" наадандаа хүхюун дорюун үулзажа, найндэрөө найханаар бүтээ!

Намжилма
БАЛЖИНИМАЕВА,
Радна-Нима БАЗАРОВАЙ
фото-зурагууд.